

331

43

**ВИКЛАДАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ**

**НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
ВИПУСК I**

Кривий Ріг—1993

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ І САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ.

М. П. Трофанович

Сучасний етап духовно-інтелектуального відродження українського народу, розбудови демократичної суверенної держави загостряє проблему підготовки висококваліфікованих спеціалістів, зокрема вчительських кадрів.

Виконання такого складного соціального замовлення можливе тільки на основі національної спрямованості системи освіти і виховання в країні. Запорукують його такі об'єктивні фактори, як демократизація суспільного життя, наявність відповідних державних документів - Закону України "Про освіту", Державної національної програми "Освіта" /К., 1992/, концепцій народної освіти, педагогічної освіти в Україні, педагогічної освіти в ХХІ ст., інших документів про розбудову шкільництва і педагогічної науки, підготовку вчительських кадрів, пріоритетним напрямком яких є постійне духовне самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

Тому стратегічним методом вищої педагогічної школи слід вважати:

- теоретичне наукове обґрунтування і розробка змісту формування національної свідомості і самосвідомості вчительських кадрів;

- пошуки ефективних і результативних методик практичної реалізації проблем формування складних соціальних почуттів національної свідомості і самосвідомості;

- розробка рекомендацій з практичної організації формування і виховання національно свідомої і соціально активної особистості майбутнього вчителя.

Основними умовами поставленої мети є:

- запровадження нового чи поглибленого змісту навчальних дисциплін, зокрема педагогічних, їх міждисциплінарна інтеграція;

- утвердження єдиного критерію суспільно-мовленнєвої практики, Закону про українську мову як державну мову України. Знання рідної мови - це вияв національної самосвідомості, гро-

медіанської позиції;

- критичне переосмислення і теоретичне узагальнення досвіду роботи, нагромадженого в педагогічних вузах України, з громадянського та морального виховання.

Необхідно зазначити, що приділяючи велику увагу формуванню ідейно-політичних якостей особистості, практично недооцінювались значення і роль національної ідеї, яка б мала бути не тільки духовним феноменом, а й утварджувала

глибокий патріотизм, почуття національної гідності, причетності і гордості за свій народ, свою націю. В результаті серед молоді набули поширення громадянська пасивність, національний нігілізм, зневага до рідної мови, вірогідданство чужій державі. Окрема частина молоді вважає себе "втраченим поколінням".

Практика, аналіз свідчать, що не всі молоді люди мають уявлення, поняття про свідомість, а відтак про національну свідомість і самосвідомість, з розуміння суті яких починається формування громадянської зрілості. Тому важливо визначити у цьому складному процесу структурні зв'язки, компоненти, які виступають, за висловом академіка Стельмаховича М.Г., показниками вирощення людської особистості як соціального індивіда, що поєднує в собі риси національного, загальнолюдського, суспільнозначущого.

Філософський словник /За ред. ак. В.І. Шинкарука. К., 1986/ дає визначення свідомості як е л о с о б у в і д н о ш е - н н я д о с в і т у через суспільно вироблену с и с т е м у в н а н ь, закріплених у н ь о с в і і, у всіх її смислах і значеннях...

С а м о с в і д о м і с т ь - це вищий ступінь свідомості, це усвідомлення людиною самої себе, своїх здібностей, якостей, думок, почуттів, інтересів, дій, місця й ролі в природі і суспільстві. Як провідний компонент формування особистості самосвідомість виражається в самспізнанні, самоаналізі, самокритичності, самооцінці, які служать основою для вироблення принципів пізнавальної і практичної діяльності, життєвих цілей, визначення шляхів і способів їх здійснення.

Як зазначено в Концепції національного виховання /Освіта, 1994. - 30 червня/, найважливішою рисою особистості є сформованість національної свідомості. Вона передбачає освоєн-

ня молоддю своєї етнічної свідомості, національних цінностей /мови, території, культури/, відчуття своєї причетності до розвитку національної державності, патріотизм, що сприяє утвердженню власної національної гідності, внутрішньої свободи, гордості за свою землю, свій народ.

Сформованість національної самосвідомості - це втілення в життя головної мети національного виховання: передати молодому поколінню свій соціальний досвід, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, національного світогляду. "Виховання, створене самим народом, - писав видатний український вчений К.Д.Ушинський, - має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або залозичених в іншого народу" /К.Д.Ушинський. Вибр.пед.тв.: У 2-х т. - Т.І., К., 1983. - С.100/.

Високий рівень національної свідомості виражається також у чіткому розумінні своїх обов'язків перед Батьківщиною, суспільством, сім'єю, у глибокій переконаності, в необхідності виконувати ці обов'язки, в організованій і свідомій дисципліні, звичках діяти відповідно до обов'язку, умінні підпорядковувати свої інтереси бажанням, інтересам інших людей. Виховання національної свідомості - це сфера духовності, де стикається думка і праця, знання і активна діяльність.

Підготовка національно свідомих педагогічних кадрів сприяє діяльності нових типів навчально-виховних закладів - гімназій, ліцеїв, коледжів. Сьогодні в Україні діє понад 300 шкіл суспільно-гуманітарного, природничо-математичного, технічного, педагогічного, естетичного та інших профілів. Серед них - Криворізькі обласні педагогічні гімназії, в тому числі для сільської молоді, яка має нахили і здібності до учительської праці. Навчально-виховний процес у вказаних закладах, як і в усій системі освіти, переорієнтовується на розвиток здібностей, збагачення надбаннями національної та загальнолюдської культури, виховання високосвідомих представників, патріотів українського народу, вільних громадян незалежної України.

Завдання вищих педагогічних закладів - значно поліпшити якість профвідбору абітурієнтів з урахуванням розуміння ними високої місії Учителя в умовах будівництва і становлення ос-

віти в Українській державі.

Процес удосконалення та виховання і підготовки майбутніх учителів буде ефективним тоді, коли він при оптимально вибраних умовах внесе суттєві зміни в якість. Визначення ефективності формування національно свідомих педагогічних кадрів пов'язане із виділенням критеріїв. При їх визначенні ми виходимо з положень державних документів про освіту, зокрема концепції педагогічної освіти в Україні, концепції національного виховання.

Діагностику формування національної свідомості і самосвідомості студентів в системі вивчення психолого-педагогічних дисциплін пропонуємо за такою структурою:

Компоненти виховного процесу	Критерії сформованості національної свідомості і самосвідомості студентів.	Методи виміру
1	2	3
I - знання	<ul style="list-style-type: none"> - Ступінь оволодіння студентами змістом класичних і народних, філософських, психологічних педагогічних категорій і понять форм національної свідомості і самосвідомості, національного способу мислення, характеру наряду. - Знання рідної мови, культурно-історичної спадщини, народних традицій, особливостей національного характеру нашої держави; інтерес до історії і культури інших народів, що проживають в Україні. 	<p>Метод масового опитування /анкетування, бесіди, інтерв'ю, твори./</p> <p>Методи масового опитування, контрольні роботи, творчі завдання, конкурси.</p>
II - переконання	<ul style="list-style-type: none"> - Національна сформованість особистості: ідеали, принципи, потреби: власна національна гідність, совість, справедливість, культура поведінки, повага до батьків, людей, почуття патріотизму, прийняття ідеєю незалежної України. - Відношення до національних цінностей, національної символіки Української держави, рідної мови 	<p>Метод узагальнених незалежних характеристик</p> <p>Анкетування, академічна атестація</p>

1	2	3
III - діяльність	<p>як головного чинника формування національної свідомості. Розуміння місії в ролі національної свідомості, її етнічної специфіки.</p> <p>- Відношення до розуміння соціальної значимості учительської праці, ролі вчителя у відродженні національної освіти і культури; до перспективи продовжати за спеціальністю в умовах ринкових відносин.</p> <p>- Досягнення у навчальній, науковій, суспільно-громадській діяльності; пізнавальна, громадська активність.</p> <p>- Готовність свідомо служити інтересам Української держави. Уміння на практиці будувати навчально-виховний процес по формуванню в молодших школярів національної свідомості і самосвідомості, почуття патріотизму.</p>	<p>Масова оцінка, самооцінка, спостереження, самосцінка, створення спеціальних ситуацій.</p> <p>Академічна атестація, самосцінка, соціометричні методи.</p> <p>Самосцінка, оцінка компетентних осіб.</p>

Виходячи із наявності соціально-значимих характеристик національної свідомості особи /осмислене засвоєння змісту найважливіших понять, філософських категорій, які мають певне значення для розуміння суті процесу національної свідомості і самосвідомості, прагнення відстоювати свої погляди, переконання, ідеали, уміння виявляти відповідальну позицію у своїй щоденній діяльності і в майбутній педагогічній праці/, а також критеріїв, які характеризують сформованість національної свідомості і самосвідомості, ми передбачаємо 3 рівні цієї сформованості: високий, середній, низький.

Високий /В/ - студент володіє певною системою знань змісту категорійних понять національної свідомості і самосвідомості; має глибокі знання про культурно-історичну і моральну спадщину українського народу;

високий рівень професійної освіти; досконало володіє українською мовою. Уміє поєднувати слово і діло, переконання і вчинки. Соціально активний.

Сердний /4/ - усвідомлюючи важливість і необхідність знань сутності і закономірностей формування національної свідомості і самосвідомості, необхідність вивчення суспільно-політичних, психолого-педагогічних дисциплін, сумлінного ставлення до професійної праці у розбудові національної освіти, студент пасивно ставиться до всіх видів діяльності. Характеризується неактивним, нецілісним характером свідомості і самосвідомості, життєвих установок, принципів.

Нітський /3/ - студент не опанував основними науковими знаннями, проявляє формально-задовільне ставлення до всіх видів навчальної діяльності. Має місце чітко виражений національний нігілізм, соціальний песимізм, розрив між переконаннями і вчинками, індиферентність.

Розробка критеріїв і рівневих показників дасть можливість свідомо планувати, моделювати, коректувати, організувати процес формування національної свідомості і самосвідомості майбутніх учителів, координації в цій роботі зусиль науковців і учителів новаторів, всіх, хто причетний до справи підготовки нової генерації педагогічних кадрів.